

ІГРОВА МОДЕЛЬ НАВЧАННЯ ІСТОРІЇ

У статті розкриті особливості використання методики рольової гри на уроках історії різних типів, проаналізовано суть ігрової технології та її практичне застосування на прикладі окремих уроків.

Ключові слова: дидактична гра, рольові ігри, технології навчання, інформаційне середовище.

*«Жодну науку вільна людина не повинна вивчати як раб...
Потрібно не по насильницьки викладати дітям науки,
а через гру, тоді краще побачиш, хто до чого схильний».*

Платон

Як провести урок цікаво, розвивати інтерес учнів до навчання історії і при цьому, щоб діти отримували міцні знання? Ці питання хвилюють молодих педагогів, спонукають до пошуку підвищення ефективності освітнього процесу, нових форм, які б допомагали зацікавити дітей, розвивати їх інтелектуальний та творчий потенціал. Учитель повинен сприяти пробудженню інтересу до пізнання, розвивати вміння та навички самостійно працювати, творчого виконання завдань. Досить ефективним методом взаємодії вчителя та учнів на уроці є використання навчальних ігор, що сприяють формуванню в учнів умінь і навичок, системи цінностей, створенню атмосфери співробітництва, творчої взаємодії в навчанні.

Гра – багатогранна, вона розвиває, виховує, розважає, соціалізує. Але так склалося історично, що її супроводжує одне з головних її завдань – навчання. З моменту свого виникнення гра постає основною формою відтворення реальних життєвих ситуацій, сприяє виробленню необхідних людських рис, якостей, навичок, розвитку здібностей.

Дидактична гра, за визначенням К. Баханова, це творча форма навчання, виховання й розвитку школярів¹. Дидактичні ігри розвивають спостережливість, увагу, пам'ять, мислення, мову, сенсорну орієнтацію, кмітливість, а тому їх можна використовувати під час викладання будь-якого предмета.

Гра дозволяє зробити більш динамічним і цікавим процес сприйняття історичних фактів, імен, дат, назв географічних об'єктів, з якими пов'язана та або інша історична подія. Вона виключає небажане заучування. У грі знання засвоюються через практику. Учні не просто вивчають матеріал, але розглядають його в різних площинах. Ігрова діяльність на уроках історії сприяє підвищенню інтересу до предмета й полегшує засвоєння складних теоретичних понять².

Актуальність використання гри на уроках історії обумовлена постійним переважанням сучасного школяра інформацією. У всьому світі, і в Україні зокрема, розширюється предметно-інформаційне середовище. Телебачення, відео, комп'ютерні мережі за останній час значно збільшили потік одержуваної дітьми інформації та її різноманітність. Але всі ці джерела надають в основному матеріал для пасивного сприйняття. Важливим завданням стає розвиток уміння учнями здійснювати самостійну оцінку та відбирати одержувану інформацію. Розвинути подібні вміння допоможе дидактична гра, що служить своєрідною практикою для використання знань, отриманих на уроці і в позаурочний час.

Отже, *метою нашої статті є* – розкрити роль гри в організації навчальної діяльності на уроках історії.

У вітчизняній методиці навчання історії ігри почали використовувати на початку ХХ ст. Це були драматизації, розігрування вистав, які дозволяли відтворити фрагменти минулого. Активним пропагандистом цього методу був А. Гартвіг. Він запропонував серію прийомів ігрової роботи на уроці: читання історичного матеріалу за ролями, інсценування історичних подій на основі художньої та наукової літератури, драматизація почутого на уроках для закріплення матеріалу, гра в подорож містами стародавньої країни тощо. Метод драматизації набув свого розвитку під час педагогічних пошуків у радянській школі 20-х років ХХ ст. Із поверненням у 30-ті роки до класно-урочної системи використання драматизації не дуже схвалювалося. Ігри на той час не відігравали помітної ролі в навчанні й зустрічалися у практиці окремих вчителів як засіб розвитку пізнавальної активності учнів. Головним чином, це були різного виду змагання та пізнавальні ігри³. У 60-х рр. ХХ ст. дослідженням ігрової технології займалися такі методисти як С. Соловейчик, Ш. Амонашвілі, С. Лисенкова.

Дослідженням дидактичних ігор з метою виявлення їх сутності займалися І. Гордієнко-Митрофанова, А. Морозов, В. Мисан, Е. Муртазіна, П. Підкасистий, С. Харченко, Д. Чернилевський. Спробу їх класифікувати робили М. Кларін, А. Петров, В. Семенов, Г. Селевко, С. Тюнникова, К. Баханов, Л. Борзова, Т. Іванова, І. Кучерук, М. Короткова.

Насамперед ми виходимо з того, що для ігрових форм уроку характерні: моделювання певних видів практичної діяльності; моделювання умов, в яких протікає діяльність; наявність ролей, їх розподіл між учасниками гри, визначення ролевих цілей кожного з гравців; взаємодія учасників, що виконують ті або інші ролі; наявність загальної мети в усього ігрового колективу; групове або індивідуальне оцінювання діяльності учасників гри⁴. За методикою проведення ігри поділяються на:

ігри-змагання; сюжетні; рольові; ділові; імітаційні ігри; ігри-драматизації. За дидактичною метою – актуалізуючи ми, формуючими, узагальнюючими, контрольнокорекційними⁵. Однак важливо, щоб їх використання в освітньому процесі дозволяло дітям набути навички, необхідні в дорослому житті: здатність мислити, робити висновки, приймати рішення, виробляти вміння орієнтуватися й адаптуватися в різних умовах, захищати свої й поважати інтереси інших. Від того, наскільки ми зможемо зацікавити дітей, зародити в їх душах повагу й любов до Батьківщини, її історії й народу, буде залежати подальше формування патріота й громадянина.

Дидактичні ігри за сутністю ігрової основи класифікують на імітаційні (або рольові) та неімітаційні. До останніх належать тренінгові, які в залежності від кількості та типу завдання поділяються на одновекторні (графічні: кросворди, шаради, ребуси й умовні: «Незакінчене речення», «Чиста дошка», «Снігова куля») та багатовекторні: «КВК», «Вікторина», «Брейн-ринг»). Імітаційні включають ділові («Суд», «Наукова лабораторія», «Кінофестиваль») та ретроспективні (театралізована вистава, театралізована гра, проблемно-рольова гра дискусійного характеру).

Проведення рольових ігор вимагає більш ретельної підготовки. Тему ігри слід визначити не пізніше як за 1-2 тижні, а для більш складних – навіть за 3-4 тижні до її проведення. У найпростіших іграх розподіл ролей доцільніше проводити безпосередньо перед початком гри (це сприятиме тому, щоб усі учні готувалися до виконання кожної з ролей). В інших, більш складних іграх, ролі слід розподілити завчасно, щоб учні встигли не лише ретельно вивчити свої «службові обов'язки» у грі, а й підготувати необхідні документи, матеріали, а іноді й обладнати приміщення. Однак в усіх випадках бажано використовувати жеребкування для розподілу ролей, враховуючи їх складність та можливості окремих учнів.

На яких уроках доцільно використовувати ігрові технології, щоб отримати найкращий результат згідно поставлених цілей та завдань уроку? На уроці вивчення нового матеріалу, формування умінь та навичок робота учнів спрямована на оволодіння новим матеріалом. Для цього школярі повинні підключатися до вирішення таких дидактичних завдань, як засвоєння нових понять і способів дій, самостійної пошукової діяльності, формуванню системи ціннісних орієнтацій. Використання ігрової технології на уроці такого типу є доречним. Якщо використовувати гру при актуалізації опорних знань, учні активно пригадають вивчений матеріал й утворюють довгий логічний ланцюжок з теми, яку повторюють (див. *Додаток 1*). Якщо враховувати складність та об'ємність вивчення теми, то продовження використання ігрової моделі на уроці сприятиме цікавому

та доступному сприйнятті нового матеріалу (див. *Додаток 1*). Використання ігрових технологій на уроках вивчення нового матеріалу розвивають активність, пошукові здібності, вміння розкривати суть певної проблеми, стисло і коротко висвітлювати її, конкретно відповідати на поставлені питання. Вони вчать самостійно здобувати знання.

На уроках узагальнення, систематизації знань, умінь та навичок школярі вчать систематизувати засвоєний матеріал; застосовувати нові знання в умовах нової пізнавальної ситуації; зіставляти реальні результати з очікуваними, аналізувати чому відбулося так чи інакше, робити висновки. Одним із прикладів проведення уроків узагальнення, який можна провести у формі гри є урок-суд. Його завданнями є: розвивати вміння аналізувати й узагальнювати явища та події згідно з інтересами дітей; вести пошукову роботу відповідно до своїх захоплень; виробляти вміння відстоювати свою точку зору, поважаючи думку опонента. Основними принципами організації уроку-суду є: поділ класу на ролі за бажаннями самих учнів (суддя, секретар суду, адвокат, прокурор, обвинувачуваний, постраждала сторона, свідки тощо). Варто переобладнати клас на «судову залу»; перевдягнути учнів згідно обраної ролі, продумати систему запитань, які б спонукали учнів активно долучатися до «судового процесу» (див. *Додаток 2*). Така форма проведення уроку активізує учнів класу, сприяє різноаспектному вивченню позицій учасників «суду». Дуже важливо в процесі проведення такого уроку не допустити односторонньої, звинувачувальної версії.

Комбінований урок спрямований на досягнення комбінації таких головних дидактичних завдань: засвоїти знання та вміння; засвоїти нові знання та застосувати ті, що вже були засвоєні; засвоїти нові знання та перевірити й скорегувати інші; узагальнити та систематизувати знання з теми й перевірити їх. Для комбінованого уроку характерна комплексна мета. Особливістю такого уроку є те, що його структурні елементи можуть поєднуватися і взаємодіяти⁶. Узагальнення і систематизація знань, умінь та навичок може здійснюватися в процесі перевірки. Вивчення нового матеріалу варто поєднувати з узагальненням та систематизацією; перевіряючи знання, уміння та навички, можна коригувати та вдосконалювати їх за допомогою дидактичних ігор. Використання гри на початку уроку відіграє роль ефективної інтелектуальної розминки, налаштовує учнів на сприйняття нового матеріалу (див. *Додаток 3*).

Можемо зробити такий висновок. У процесі викладання історії в школі використання рольових і дидактичних ігор є чи не найголовнішим чинником підвищення пізнавальної активності й самостійності учнів. За їх допомогою формуються спостереж-

ливість, уміння робити висновки, здатність зіставляти й порівнювати окремі факти. Під час гри учні краще засвоюють матеріал, вони вчаться застосовувати набуті знання в нових ситуаціях. Найбільш сильною методичною стороною дидактичної гри є використання її під час повторення, узагальнення й систематизації вивченого навчального матеріалу. Ігри розвивають пізнавальний інтерес, активізують розумову діяльність.

Додаток 1

Історія України. 8 клас

Тема. Люблінська унія та її вплив на розвиток українських земель.

Тип уроку: вивчення нового матеріалу.

Перед початком вивчення нової теми пригадати: а) соціально-економічне становище українського населення на початку XVI ст.; б) становище основних станів українського суспільства XVI ст.; в) зміни, що відбулися в розвитку сільського господарства; г) визначити характерні риси розвитку міст, ремесел, торгівлі в XVI ст. Все це учням пропонується форми проведення дидактичної гри **«Снігова куля»**.

Правила гри. Учні по черзі називають речення, які містять факти, події, імена діячів, що стосуються теми. Кожен наступний учасник повинен повторити сказане попередніми учнями й додати власне. Школярі активно повторюють вивчений матеріал, утворюють логічний ряд з теми. Якщо учасник припускається помилки – вибуває з гри. Перемагає учень, який побудує найдовший ланцюжок.

Продовження уроку – вивченням нового матеріалу: Передумови укладання Люблінської унії. Люблінський сейм. Для цього використовуємо гру **«Засідання Люблінського сейму 1569 р.»**

Клас ділимо на 3 групи: «Україна», «Литва», «Польща». Кожна група опрацьовує історичні джерела та дає відповідь на запитання.

1-ша група «Україна».

Документ 1. «Зацікавленість унією виявили й українські шляхтичі. Вони думали, що в об'єднаній державі можна буде краще налагодити оборону від турецько-татарських нападів і покласти край шляхетським наїздам на польсько-українському прикордонні. Українська шляхта хотіла поліпшити умови торгівлі з країнами Західної Європи, а шляхи торгівлі проходили через Польщу».

Джерело: Сас П.М. Історія України. XVI-XVIII ст. Львів: Дивосвіт, 2001. С. 16.

Документ 2. Українські й білоруські магнати... не йшли на зближення з Польщею, їх стримував страх втрати зверхності політичного становища в державі... Але найбільше їх лякало окатоличення, якого зазнала Галичина.

Джерело: Швидько Г.К. Історія України. XVI-XVIII ст. Київ: Генеза, 1997. С. 4.

Запитання. Порівняйте тексти і визначте, чим відрізнялось ставлення до об'єднання Польщі і Литви в українських магнатів та української шляхти. Чому?

2-га група «Литва».

На початок XVI ст. стало очевидним, що Велике князівство Литовське близьке до занепаду. 1522 року Москва відібрала в нього Чернігів і Стародуб на північному сході України. А 1549 та 1552 рр. воно не могло протистояти двом великим вторгненням татар. 1562-1570 рр. наростаюча криза сягнула критичної межі, коли Литва залучилась до нової тривалої війни з Московським царством. Виснажені величезними воєнними витратами й опинившись перед загрозою московського вторгнення, литовці звернулися до Польщі по допомогу. Поляки готові були її надати, але за плату. Тепер головною умовою вони поставили об'єднання в одне політичне ціле Польщу з Литвою, яких досі пов'язував спільний монарх.

Побоюючись поступитися своїм панівним становищем перед польськими конкурентами й занепокоєні небезпекою зростання католицьких впливів, литовські й українські магнати опиралися остаточному злиттю з Польщею. Але невдоволена пануванням магнатів, середня і дрібна шляхта підтримала поляків, сподіваючись здобути широкі привілеї, якими користувалися польські пани.

Джерело: Субтельний О. Історія України. Київ: Либідь, 1991. С. 77.

Запитання. Що спонукало Велике князівство Литовське піти на укладання унії? Як ставилися до ідеї об'єднання литовські та польські магнати і магнати? Чому?

3-я група. «Польща».

Документ 1. Польські пани давно вже прагнули, щоб тісніше з'єднати Литву з Польщею. Хоч формально обидві держави були зв'язані унією та мали одного спільного монарха, але у внутрішніх справах, а часто й у зовнішніх, кожна йшла своїм окремим шляхом. Поляки не мали права ні купувати земель в Литовській державі, ні обіймати державні посади. Їх вабила багата Україна, і вони намагалися цілком об'єднати Литву з Польщею, щоб і там бути такими самими господарями, як у себе... Польські пани побоювалися, щоб на Литві не вибирали зовсім окремого князя та щоб таким способом не знищено унію між обома державами.

Джерело: Дорошенко Д. Історія України. Київ: Освіта, 1993. С. 83.

Документ 2. Зі свого боку Польща прагнула скористатися послабленням Великого князівства Литовського, щоб утілити в життя свої плани просування на Схід. У цьому надзвичайно була зацікавлена польська шляхта, яка із утягненням у товарно-грошові відносини потребувала нових орних земель і залежних селян.

Джерело: Сас П.М. Історія України. XVI-XVIII ст. Львів: Дивосвіт, 2001. С. 16.

Запитання. Чому Польща прагнула до об'єднання з Литвою? Що Вам відомо про раніше викладену унію між Литвою і Польщею? Про яке «просування на Схід» йдеться у документі 2?

Далі учитель організовує учнів для роботи у засіданні Люблінського сейму, куди з'їхалися представники Литви, Польщі і України.

Люблінський сейм 1569 р.

Представники литовської держави: Ми приїхали на засідання сейму і маємо свій проект унії. Ми виступаємо за створення федеративної держави. Проекти представляють Микола Радзівіл та Ян Ходкевич:

– Спільні сейми двох держав тільки для вирішення питань оборони та зовнішньої політики; вибори на таких сеймах великого князя, але із затвердженням його у м. Вільно; кожна з держав матиме свої сейми, які зможуть ухвалювати закони і керувати усім внутрішнім життям; на урядові пости в кожній із держав будуть призначатися тільки їх громадяни; кожна держава матиме свою монету.

Польські послы: Ми за інкорпорацію! Поступатись не збираємось.

Дві держави повинні злитися в одну з єдиним королем; спільним сеймом;

У Великому князівстві Литовському повинні лишитися своя адміністрація і судочинство.

Представники литовської держави: Наша делегація полишає засідання.

Польські послы: Потрібно готуватися до війни з Литвою, просимо короля Сигізмунда II Августа включити до складу нашої держави Підляшшя й Волині, Брацлавщини й Київщини.

Учитель: При цьому варто прислухатися до позиції українських князів.

Князь Костянтин Острозький: Ми українські князі, підтримуємо ідею об'єднання Польщі, Литви та України в одну державу тільки на рівних засадах із збереженням свободи, віросповідання і місцевих звичаїв.

Учитель: Литовська делегація змушена була підкоритися польській стороні, повернутися на сейм і погодитися на вилучення зі складу своєї держави зазначених українських земель. Загарбання їх обґрунтовувалося тим, що вони нібито колись належали Польщі і вона від того мала і матиме неабияку користь. Про інтереси Великого князівства Литовського як держави не йшлося, тим більше про інтереси українського народу. Найзапекліший опір унії чинили українські магнати: О. Чарторийський, К. Острозький, Б. Корецький, К. Вишневецький. Проте й вони невдовзі поступилися висловившись так:

Князь Костянтин Острозький: Заявляємо вашій королівській милості, що ми приєднуємось як вільні й свободні з тим, щоб ми не були понижені в наших шляхетських почестях.

Учні працюють з документом «*Із рішення Люблінського сейму про об'єднання Литви і Польщі в одну державу – Річ Посполиту (1569 р.)*»

Учитель: Отже, Люблінську унію було укладено. Які ж наслідки мала унія для України?

Частина учнів класу, заздалегідь поділена на 2 групи, які сидять одна навпроти одної по черзі підходять до засідателів, які представляють Україну, Литву і Польщу і називають позитивні та негативні наслідки об'єднання.

Позитивні наслідки для України	Негативні наслідки для України.

Додаток 2

Всесвітня історія. 11 клас

Тема уроку: Підсумки та наслідки Другої світової війни.

Тип уроку: узагальнення, систематизації знань, умінь та навичок.

Форма уроку: урок-суд.

Хід уроку

Секретар: Панове, прошу всіх встати! Суд іде! Шановний суддя, учні 11 класу до слухання справи готові. У залі присутні прокурор, адвокат, історик, статист, свідки: колишній в'язень концтабору, представники єврейського народу, колишні оstarбайтери.

Суддя: Назвіть ім'я звинуваченого.

Секретар: Фашизм.

Суддя: Де та коли зародилась ідеологія фашизму?

Секретар: В Італії. 1919 рік. Ідеологами фашизму були: Беніто Муссоліні – фашистський диктатор, голова уряду Італії з 1922 по 1943 рік. Адольф Гітлер – вождь націонал-соціалістичної робітничої партії Німеччини, голова фашистського уряду.

Суддя: Прошу всіх сідати. Друга Світова війна була небаченим лихом в історії людства. Минуло вже більше 70 років після її закінчення, але й досі економісти та історики не можуть остаточно підрахувати матеріальних і людських втрат. Сьогодні, ми слухаємо справу по обвинуваченню фашизму у масових вбивствах та злочинах проти людства. Пане прокуроре, чи готові Ви надати суду докази, свідчення, що доводять вину підсудних у злочинах проти людства.

Прокурор: Так. Прошу виступити істориків.

Суддя: Ваше ім'я, прізвище?

Історик:(вказує своє ім'я, прізвище).

Суддя: Що Ви можете сказати по цій справі?

Історик: Лідери фашизму були прямими і безпосередніми ініціаторами розв'язування Другої світової війни. У військовий конфлікт було втягнуто 61 держави світу, де проживало 80% населення земної кулі. У жовтні 1939 р. Гітлер підписав декрет про посилення німецької нації. Генеральний план «Ост» – секретна програма Третього Рейху з проведення етнічних чисток на території Східної Європи та її німецької колонізації після перемоги над СРСР. Перший варіант плану був розроблений у 1940 р. Був розрахований на 20-30 років і передбачав масове знищення або виселення 46-51 млн. слов'ян, зокрема 65% населення Західної України, 75% Білорусі, значну частину Литви, Латвії та Естонії. Замість слов'ян передбачалося переселення 10 млн. німецьких колоністів.

Прокурор: Ваша честь! Фашизм обвинувачується у загибелі 65-67 млн осіб;

- у намірах ліквідувати свободу й демократію;
- у расовому та національному гнобленні народів;
- у системному винищенні єврейського народу – Голокості;
- у зруйнуванні десятки тисяч міст та сіл, промисловості та сільського господарства.

Прошу долучити до судової справи свідчення очевидців злочинів німецьких фашистів, матеріали архівів, фото кіно матеріали часів Другої світової війни.

Суддя: Слово надається захисту.

Адвокат: Ідеологія фашизму має право на існування у демократичній державі. На жаль, цією ідеологією, як на мою думку, неправильно скористалися в Німеччині, коли до влади прийшов Адольф Гітлер, який хотів повернути Німеччині її колишню велич. І завдяки нелюдській Геббельсівській пропаганді втілював у життя ідею створення Третього Рейху, винятковості арійської раси. Я хочу стати на захист не фашизму, який, звичайно, призвів до найбільшої трагедії людства – Другої світової війни, а на захист німецького народу, який був принижений Версальським договором та ображений тим, що його звинувачували в усіх бідах. Націонал-соціалістична пар-

тія на чолі з Гітлером вдало використала почуття реваншу, яке охопило значну частину німців.

Суддя: Переходимо до справи по суті.

Адвокат: Прошу слова! Я хотів в би наголосити, що ця війна могла і не розпочатися! Німеччина всього-на-всього «виправляла несправедливості» Версальської системи. У серпні 1939-го Польща «не залишила вибору» Гітлеру через свою не поступливість у територіальних питаннях.

Прокурор: Шановні присутні! Я прошу статиста виступити із фактами, які розкривають злочини фашизму.

Статист: Серед всіх країн, які брали участь у Другій світовій війні, Радянський Союз зазнав найбільших втрат. Загальні втрати СРСР у війні за даними генштабу Радянської армії становлять 27 млн., а за даними незалежної експертизи – 46 млн. осіб. Упродовж шестирічної війни Німеччина втратила 3 млн. чоловік убитими на фронтах, ще 3,8 млн. – серед цивільного населення. За іншими підрахунками загальні втрати Німеччини у війні становили 8-11 млн. чол. 20% населення – 6 млн. чол. втратила Польща. Понад 1,3 млн. цивільних осіб і 300 тис. вояків втратила Югославія. Великобританія втратила 452 тис. солдатів і 60 тис. цивільного населення. Людські втрати США на фронтах і на морі становили 295 тис. чол. США – єдина країна яка мала найменші людські втрати і та територія якої не було військових дій. Військові витрати і військові збитки склали 4 трильйони доларів. Матеріальні витрати досягли 60-70 % національного доходу воюючих держав. Лише промисловість Великобританії і Німеччини виготовила 652,7 тис. літаків (бойових і транспортних), 286,7 тис. танків, самохідних знарядь і бронемашин, понад 1 млн. артилерійських знарядь, понад 4,8 млн. кулеметів (без Німеччини), 53 млн рушниць, карабінів і автоматів і величезну кількість іншого озброєння і спорядження. Війна супроводжувалася колосальними руйнуваннями, знищенням десятків тисяч міст і сіл, незліченними лихами десятків мільйонів людей.

Представник США: Ваша честь! Так, на нашій території не велося бойових дій, проте уряд нашої країни надавав в позику чи оренду зброю, боеприпаси, стратегічну сировину, продовольство та інші матеріальні ресурси країнам антигітлерівської коаліції. Ми виступаємо за те, щоб була створена міжнародна організація ООН, яка б займалася зміцненням миру і міжнародної безпеки та розвиток співробітництва між державами світу.

Виступи з залу: Так, так, обов'язково має бути створена дієва міжнародна організація!

Прокурор: Шановний пане суддя, прошу залучити до справи свідчення очевидців злочинів фашизму, фото і кінодокументи.

Суддя: Пане секретар, прошу показати нам представлені стороною обвинувачення матеріали.

Йде перегляд свідчень.

Прокурор: Ваша честь, хотілося б додати, що убивство єврейського населення різних країн Європи, яке скоїла нацистська гітлерівська Німеччина з допомогою інших окупованих країн у роки Другої світової війни, дістало назву Голокост. За доби нацизму і період війни у 27 країнах європейського континенту було немилосердно замордовано у різні жорстокі людські способи шість мільйонів єврейського населення. Ці люди трагічно передчасно пішли з життя неприродним шляхом тільки за те, що вони були євреями, більше ні за що... Прошу вислухати свідчення очевидців тих подій.

Свідчення Леї Розенцвайг (народилася в Раві-Руській 1924 р у сімі Арє та Рахель Крамерів, батько мав майстерню з обробки хутра):

«... Це було в 41-му. Я тільки пам'ятаю, що німці увійшли в місто і тоді через декілька днів почали переслідування [...] з'явилися закони проти євреїв, передусім зобов'язали носити [...] білу стрічку з Маген-Давідом. Євреям було заборонено ходити по тротуарам, лише по дорозі; взимку євреям було заборонено носити хутра, навіть хутряний комір; євреї змушені виконувати всіляку чорну роботу; було ще багато прикладів дискримінації [...]. Потім вийшов закон, що кожен єврей, який живе не в єврейському кварталі, має залишити польську частину. А ми жили саме в польській частині, тож мали залишити наш дім [...].

Одразу почалися утиски. Передусім євреїв хапали на вулиці, щоб наприклад, вони чистили вулиці, вивозили сміття замість коней... Тож євреї мали тягти і штовхати повозки зі знущанням, побиттям і дискримінацією. У центрі міста всі євреї повинні збиратися вже о 6-й ранку. Туди приходили різні люди, яким були потрібні робітники. І звідти євреїв посилали працювати на різні роботи – мостити дороги, працювати на залізниці, у німецькому військовому таборі – чистити зброю, та інші важкі роботи, підмітати вулиці, вбирати... Дівчата працювали як прибиральниці в німців. Була ще робота: у неділю була найважча робота, яку я пам'ятаю, – руйнування єврейського кладовища...німці вирішили, що це кладовище треба зруйнувати. Тож у неділю сотні людей збиралися на кладовищі, отримували різні робочі інструменти і руйнували мацеви (могильні камені). Ми мали викопувати мацеви, німці організовували українське населення. Вони приїжджали з кінями і візками, вантажили ці мацеви, котрі потім ставали будівельним матеріалом... Зламані мацеви розбивали на шматки й мостили тими шматками вулиці в кварталі, де жили німці...

І в його батька вийшло саме так, що він працював у тому самому місці й руйнував мацеву свого батька...⁷.

Свідчення очевидця. Марія Гуц, м. Мізоч Рівненської обл.:

«Йдучи в місто, ми брали в кишені або в полотняні торбинки картоплю, яблука і підкидали за огорожу. Може, когось хтось навчив з дорослих, а може додумалися самі, адже в гетто були діти нашого віку, яких ми добре знали, з якими спілкувалися. Іноді, граючись, хтось казав: «Давайте понесем жидам картоплю». Усі розбігались по домах, хтось не приходив, а більшість приходили з картоплею та яблуками». Хлопці винайшли ще один оригінальний спосіб допомоги: стріляли в гетто з рогаток маленькими яблуками та грецькими горіхами. На такі пустощі з охорони ніхто не звертав уваги. Не дивлячись, що німецька адміністрація під страхом смерті заборонила надавати євреям будь-яку допомогу (тим паче – продуктами харчування) – знаходилися такі, які на свій страх і ризик нехтували указами окупантів. Один із таких – Терентій Парфенюк. Він нелегально займався поставкою яловичини (корів) в Гетто. Тож коли попався на гарячому, вирок був такий: смерть. Саме цієї кари заслужили ще два євреї, які йому допомагали. Спочатку Терентія водили вулицями з великими дошками на спині та грудях, де було написано, що його покарають смертю за зв'язок з євреями. Потім мала бути показова смерть. Для цього в центрі Мізоча на площі змайстрували шибеницю й примусово зігнали всіх людей щоби подивилися, навіть дітей зі школи поприводили. Лише завдяки слізному вмовлянню доньки Парфенюка – Ніни, що просила за батька в ногах німців, його відпустили. А євреїв, усе-таки, повісили. За той час Терентій весь посивів. Коли стали накидати петлі, я закрила очі, а коли відкрила – тіла євреїв погойдувалися, а Терешко, все ще з петлею на шії стояв живий, але посивілий⁸.

Суддя: У залі є бажаючі виступити? Прошу представитись.

Колишній в'язень концтабору: Я, громадянин УРСР, В. Давидов один із тих, кому довелося пройти крізь жахи німецьких концтаборів. В моїй пам'яті ще й досі перед очима картина. Було близько двох великих ярів, де знаходилося приблизно 50000 трупів євреїв, потім у Бабиному яру, за півкілометра, була яма розстріляних, вірніше протитанковий рів. Там були вбиті командири Червоної Армії, вірніше ком состав. В цій ямі було приблизно 20000 чоловік. Були люди у формі льотчиків, в комбінезонах. Видно було, що багато з розстріляних були пораненими, було видно милиці і пов'язки на руках і ногах⁹.

Виступи із залу: Ваша честь! Дозвольте додати! Я проживав у Києві в той час, коли німці запровадили там окупаційний режим. Спеціальних шибениць в Києві не було. Людей ві-

шали на стовпах. На бульварі Шевченка повісили трьох молодих робітників, які працювали на кабельному заводі. Перед повішанням вони заявляли катам: «Сьогодні нас вішають, а завтра вас, ми гинемо за Батьківщину...» Велика кількість полонених помирає від голоду. В таборі на Керосинській дійшло до того, що полонені чекали, поки захолоне труп, а потім починали його їсти... 10 січня 1942 р. Біля сінного базару гнали 100 чоловік моряків. Був мороз 37 градусів. Вони йшли по снігу в одних трусах, руки в них були сковані наказ залізними цєпами і на тілі було видно криваві підтєоки. Всі моряки були розстріляні¹⁰.

Такі злочини ніколи не мають повторитися. Ми вимагаємо засудити німецький фашизм, як злочинну ідеологію.

Прокурор: Пане суддя, прошу також залучити до перегляду в залі суду як розповсюджується сьогодні ідеї Гітлера і Геббельса, що є сьогодні недопустимим явищем (демонструється фото та відео неофашистів). Якщо сьогодні ми допустимо розповзання подібного що було в роки Другої світової війни, то людство чекає ще більша трагедія. Я, вважаю, що вина фашизму доведена. Прошу суд винести суровий вирок.

Суддя: Суд припиняє слухання свідків звинувачення. Прошу заслухати захист. Слово надається адвокату.

Адвокат: Я вважаю, що фашизм – це різновид політичного режиму, правда, радикальний, який має право на існування у демократичній державі. Я, як людина, засуджую всі злочини німецького фашизму. Дійсно, такі злочини, які він чинив, ніколи і ніде не мають повторитися, але сьогодні є послідовники політичної ідеології фашизму – неофашисти. Як ми маємо ставитися до них? Це питання риторичне. У мене все.

Прокурор: Пройдуть десятиліття, а можливо й півстоліття, допоки нашій увазі відкриються всі подробиці страхітливого полотна – Німецького Фашизму. Більше того, небагатьом із нас вдасться дожити до того дня, коли таємне стане очевидним. Не залишиться нікого, хто зможе пояснити нашим нащадкам непідвладні розуму події минулого: газові камери для системного вбивства безкінечного числа жертв, поневолення цілих країн, спроби поголового винищення народів, стерті з лиця землі міста.

Тому прошу суд визнати винним німецький фашизм та його ідеологів у знищенні близько 70 млн людей у роки Другої світової війни і засудити їх як злочинні і такі, що не мають право на існування.

Суддя: Слухання припиняється.

Секретар: Встати! Суд іде для прийняття рішення.

Секретар: Встати! Суд іде.

Суддя: Іменем всього цивілізованого людства, суд засудив: визнати винним у небачених злочинах німецький фа-

шизм. Заборонити пропаганду ідеології фашизму. Вирок фашизму винесла сама історія. Фашизм як ідеологія засуджена чесними людьми.

Учитель підсумовує матеріал. Відповідає на запитання учнів.

Додаток 3.

Всесвітня історія. 8 клас

Тема уроку: Завоювання Нового Світу.

Тип уроку: комбінований.

Після проведення організаційних моментів, перевірку домашнього завдання учнів учитель може провести у формі дидактичної гри «Незакінчене речення».

Правила гри. Учитель наводить учням речення за змістом вивченого матеріалу, які не мають завершення. Гру можна проводити з цілим класом або окремими учнями. Використання гри позитивно налаштовує учнів на сприйняття нового матеріалу.

- 1) Тордельсьільяську угоду було укладено у році.
- 2) Васко да Гама відкрив....
- 3) Першу навколосвітню подорож здійснив..... у році.
- 4) Історичне значення подорожі Ф. Магеллана полягає у тому, що.....
- 5) Великим відкриттям, здійсненим через велику помилку вважають....., тому що....
- 6) Власні цивілізації створили народи доколумбової Америки
- 7) Кіпу – це....
- 8) Мали власний календар, уміли передбачати сонячні та місячні затемнення....
- 9) У 1992 р., коли весь світ святкував 500-річчя першої експедиції Х. Колумба, замість звичних слів «відкриття Америки» цю подію назвали Чому?

У другій частині уроку закріплення вивченого матеріалу можна провести у формі дидактичної **гри «Асоціації»**.

Правила гри. Учитель називає ім'я історичного діяча або поняття, наприклад, «революція цін», Кортес. Учні мають сказати, із чим або ким асоціюється цей історичний діяч або поняття. Чому виникла саме така асоціація?

Якщо під час гри вчитель помічає недоліки в рівні засвоєння нового матеріалу, їх необхідно виправити за допомогою учнів.

Примітки:

1. Баханов К.О. Традиції та інновації у навчанні історії в школі. Дидактичний словник-довідник. Запоріжжя: Просвіта. 2002. С. 31.
2. Дяків В.Г. Ігровий простір як складова життєвого простору дитини. *Історія України*. 2008. № 37. С. 22.
3. Баханов К.О. Модель навчання у грі. *Історія в школі*. 2000. № 10. С. 12-13.
4. Левітас Ф.Л., Салата О.О. Методика викладання історії. Практикум для вчителя. Харків: Вид. група «Основа», 2007. С. 72.
5. Пометун О.І., Фрейман Г.О. Методика навчання історії в школі. Київ: Генеза, 2005. С. 255.
6. Мисан В.О. Сучасний урок історії: навчально-методичний посібник. Київ: Шк. світ, 2010. 120 с.
7. Історія Голокосту: освіта та пам'ять: посіб. для вч. 2-ге вид., випр. Київ: Український центр вивчення Голокосту, 2016. С. 30-31.
8. Разом на одній землі. Історія України багатокультурна: навч. посіб. Львів: ЗУКЦ, 2012. С. 172-173.
9. Історія України: Документи. Матеріали: посіб. / уклад., комент. В.Ю. Короля. Київ: Видавничий центр «Академія», 2002. С. 35.
10. Там само. С. 356-357.

В статтє раскрыты особенности использования методики ролевой игры на уроках истории разного типа, раскрывается суть игровой технологии и практическое применение.

Ключевые слова: дидактическая игра, ролевые игры, технологии обучения, информационная среда.

Отримано: 18.11.2018

УДК 373.5.016:94(477):821.161.2]316.485.22

**Ігор Коляда,
Ніна Загребельна,
Юрій Якущенко**
м. Київ

ФОРМУВАННЯ УЯВЛЕНЬ ПРО ФОРМУ СОЦІАЛЬНОГО ПРОТЕСТУ «ОПРИШКІВСЬКИЙ РУХ» ЗАСОБАМИ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ У 8 КЛАСІ

У статті аналізуються методичні проблеми використання художньої літератури на уроках історії України при вивченні теми «опришківський рух». Акцентується увага на тому, що використання художньої літератури на уроках історії України сприяє глибокому і свідомому засвоєнню матеріалу, та формуванню яскравих образів минулого, які є складовою частиною їх історичних уявлень.

Ключові слова: художня література, опришки, історичний роман, навчання історії.

Використання художньої літератури на уроці історії сприяє формуванню більш живого та конкретного історичного об-